

ABDULHAMID CHO‘LPON “DO‘XTUR MUHAMMADIYOR” HIKOYASI
TAHLILI

Abdullaxonova Sora Muxammadxon qizi

Qo‘qon universiteti Andijon filiali, talabasi

Ilmiy rahbar: : Qodirov Abdulazizbek

f.f.f.d.(PhD), v.b.dotsent.

Email: soraabdullaxonova@gmail.com

Tel:+998 77 155 60 01

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Abdulhamid Cho‘lponning “Do‘xtur Muhammadiyor” hikoyasi asosida milliy uyg‘onish davrining asosiy g‘oyasi - ma‘rifat orqali jaholatni yengish masalasi tahlil qilinadi. Asardagi ijtimoiy muammolar, obrazlar tizimi va ma‘naviy qadriyatlar tahlil etilib, Cho‘lpon ijodida xalqni ilm va o‘qishga undash g‘oyasining o‘rni yoritiladi. Hikoya orqali adibning milliy o‘zlik, taraqqiyot, insonparvarlik va ma‘rifatparvarlik haqidagi qarashlari chuqur tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Cho‘lpon, Do‘xtur Muhammadiyor, ma‘rifat, jaholat, milliy uyg‘onish, o‘qish, xalq, ma‘naviyat, ilm, ozodlik.*

Аннотация. *В статье анализируется основная идея эпохи национального возрождения – преодоление невежества через просвещение - на примере повести Абдуллы Чолпона «Доктор Мухаммадиёр». Анализируются социальные проблемы, образная система и духовные ценности произведения, а также освещается место идеи приобщения народа к науке и образованию в творчестве Чолпона. В повести глубоко анализируются взгляды писателя на национальную идентичность, развитие, гуманизм и просвещение.*

Ключевые слова: *Чолпон, Доктор Мухаммадиёр, просвещение, невежество, национальное возрождение, образование, народ, духовность, наука, свобода.*

Abstract. *This article analyzes the main idea of the national revival era - overcoming ignorance through enlightenment - based on the story of Abdulla Cholpon "Doctor Muhammadiyor". The social problems, system of images and spiritual values in the work are analyzed, and the place of the idea of encouraging the people to science and education in Cholpon's work is highlighted. The story deeply analyzes the writer's views on national identity, development, humanism and enlightenment.*

Keywords: *Cholpon, Doctor Muhammadiyor, enlightenment, ignorance, national revival, education, people, spirituality, science, freedom.*

XX asr boshlarida o'zbek adabiyoti yangi bosqichga ko'tarildi. Bu davr -millat uyg'onish, ozodlik va ma'naviy tiklanish davri edi. Ana shu davrning eng yorqin siymolaridan biri -Abdulhamid Cho'lpon, milliy uyg'onish adabiyotining yetakchi vakili, xalqni ilm, erkinlik va ma'rifat sari da'vat etgan buyuk ijodkordir.Cho'lpon "Do'xtur Muhammadiyor" hikoyasida o'z davrining eng dolzarb muammosi - jaholat va ma'rifat o'rtasidagi kurashni badiiy shaklda ifodalaydi. U o'z qahramoni Muhammadiyor orqali xalqni uyg'onishga, o'qishga, tafakkurga chorlaydi. Asar nafaqat bir inson hayotini, balki butun bir xalqning o'zlikni anglash yo'lini tasvirlaydi.Cho'lponning mazkur hikoyasi bugungi Yangi O'zbekiston davri uchun ham ibratli ahamiyatga ega. Chunki unda ilgari surilgan g'oyalar - ilm, ma'naviyat, halollik, vatanparvarlik - hozir ham jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridir.

Asarning mazmuni va bosh g'oyasi shunday edi."Do'xtur Muhammadiyor" hikoyasining markazida oddiy xalq vakili - sartaroshning o'g'li Muhammadiyorning hayoti tasvirlanadi. Uning otasi, Hoji Ahmad, o'g'liga bir umr esdan chiqmaydigan vasiyat qoldiradi:

"Jaholat ila olishmoqning quroli, asbobini otasi aytib ketgan edi: o'quv, o'quv, o'quv!"¹

Bu so'zlar nafaqat asarning, balki butun Cho'lpon ijodining g'oyaviy markaziga aylangan.Cho'lpon ana shu vasiyat ilmni millatni jaholatdan qutqaruvchi yagona qurol sifatida talqin qiladi. Asar davomida Muhammadiyor shu g'oyaga sodiq qoladi, har qanday sinov va to'siqlarga qaramay, ma'rifat yo'lidan yuradi.

U otasining orzusini amalga oshirib, chet elda o'qib, bilim oladi, yurtiga qaytib, xalq xizmatiga kirishadi. Shunday qilib, Muhammadiyor obrazi Cho'lpon nazarida milliy uyg'onish timsoli, yangi zamon kishisi sifatida gavdalanadi.

Jaholat va ma'rifat to'qnashuvi shu emasmi aslida.Cho'lpon hikoyasida jamiyatdagi illatlar - ichkilik, beparvolik, nodonlik, xurofot - jaholatning timsollari sifatida ko'rsatiladi. Otasining o'limi, onasining ko'rgan azoblari, xalqning befarqligi - bularning barchasi jaholatning oqibatidir.Cho'lpon shunday yozadi:

"Jaholatning birinchi qurboni ilmni bilmagan xalqdir."²

Shu bilan u xalqni o'z taqdiriga befarq bo'lmaslikka chaqiradi.

Muhammadiyor esa bu zulmat ichida nur sochuvchi ma'rifat ramziga aylanadi. U ilm orqali xalqni ogohlantiradi, yangicha fikrlashga o'rgatadi.Asarda ikki kuch qarama-qarshi turibdi.

Jaholat -eski dunyo, qorong'ulik, qoloqlik, befarqlik.

Ma'rifat -yangilanish, o'qish, taraqqiyot, vatanparvarlik.³

Cho'lpon ana shu qarama-qarshilik orqali o'z davrining ma'naviy muhitini ochib beradi. Uningcha, millat qutulishi uchun qurol emas, o'qish, tafakkur va iymon kerak.Muhammadiyor obrazi - millat uyg'onishining ramzi.Muhammadiyor - Cho'lpon yaratgan eng mukammal obrazlardan biri. U xalq farzandi, ammo millat orzusini ko'tarib yuruvchi ma'rifatparvar insondir.

Yetimlik, kambag'allik, kamsitish - uning hayot yo'lini sinovlarga to'ldiradi. Ammo u taslim bo'lmaydi, otasining vasiyatiga sodiq qoladi. Cho'lpon Muhammadiyorni "do'xtur" deb ataydi, ammo bu so'z faqat kasbni emas, ruhiy davolovchi, xalqni uyg'otuvchi ma'nosini ham anglatadi.

U faqat badanlarni emas, balki ongini, tafakkurni, yurakni davolaydigan shifokor. Shu jihatdan "Do'xtur Muhammadiyor" hikoyasi - ma'rifatning insonni qayta tug'dirishi haqidagi falsafiy asardir.

Cho'lponning ma'rifatparvarlik falsafasi haqida. Cho'lponning butun ijodini bir so'z bilan ifodalash mumkin: "Uyg'on!"

U millatni uyg'onishga, o'zligini anglashga, jaholatdan voz kechishga chaqiradi. Hikoyada shunday g'oya ilgari suriladi:

"Agar xalq o'z foydasini anglasa, milliy maktablar ochsa, Ovrupo dorilfununlariga bolalarini yuborsa, xalqimiz naqadar oliy va go'zal bo'lur edi!"

Bu jumla Cho'lponning orzusi edi - o'qigan, tafakkurli, erkin xalqni ko'rish.

Aslida, "Do'xtur Muhammadiyor" - bu o'sha orzuning badiiy ifodasi. Adib ilmiy milliy ozodlikning kaliti sifatida ko'radi. Cho'lponning fikricha, millatning eng katta dushmani - jaholat. Uni yengish uchun esa ruhiy islohot, ma'rifatli avlod kerak.

Asarning bugungi kunda juda dolzarb. "Do'xtur Muhammadiyor" hikoyasi bugungi Yangi O'zbekiston davrida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Cho'lpon ilgari surgan g'oyalar - ta'lim, ma'naviyat, xalqni uyg'otish, yoshlarni tarbiyalash - hozirgi islohotlar markazida turibdi. Muhammadiyorning ilm uchun kurashi, yurtga qaytib xizmat qilish istagi bugungi yoshlar uchun ham ibratdir.

Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston yoshlari tafakkuri bilan dunyoni zabt etadi" degan so'zi aslida Cho'lpon orzusining zamonaviy davomidir. Demak, Cho'lpon hikoyasi - bu faqat adabiy asar emas, millatni o'ylashga, ilmga intilishga da'vatdir.

Jaholatning ijtimoiy ildizlari va Cho'lponning tanqidi. Cho'lpon o'z asarida jaholatni tasodifiy hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy illat, tizimli kasallik sifatida ochib beradi. Ichkilik, loqaydlilik, kambag'allik, nodonlik - bularning barchasi millat tanasini yemirayotgan illatlardir.

Cho'lpon ularni tanqid qilarkan, xalqni o'z taqdiriga befarq bo'lmaslikka chaqiradi. Asarda bir sahna bor: odamlar qimor o'ynaydi, ichadi, vaqtini bekor o'tkazadi. Bu orqali Cho'lpon "xalq o'z vaqtini behuda o'tkazayotgan paytda, dunyo ilm bilan oldinga ketmoqda" degan achchiq haqiqatni ifodalaydi. Bu fikr bugun ham dolzarb - agar xalq o'qimasa, o'rganmasa, u boshqalar ortidan yurishga majbur bo'ladi.

Cho'lponning millatga murojaati. Hikoyani o'qir ekansan, go'yo Cho'lpon bugungi yosh avlodga qarab shunday deyayotgandek tuyuladi:

"O'qing, o'rganing, millatni jaholatdan qutqaring!"

Asarda bevosita didaktik ohang yo‘q, lekin har bir sahna, har bir voqea o‘quvchini o‘ylashga majbur qiladi. Muhammadiyorning hayoti - bu insonning jaholatdan nur sari yo‘li, millatning uyg‘onish ramzi. Cho‘lpon o‘z asari orqali shunday xulosa beradi: “O‘qish - bu najot, jaholat esa halokat.”

Xulosa qilib aytganda, Abdulhamid Cho‘lponning “Do‘xtur Muhammadiyor” hikoyasi o‘z davrining eng yirik ma‘naviy manifestlaridan biridir. U o‘z qahramoni orqali xalqni ilm va ma‘rifatga da‘vat etadi, millatni o‘z taqdiriga befarq bo‘lmaslikka chorlaydi. Asarda jaholat - dushman, ma‘rifat - najot, ilm esa xalqni qutqaruvchi qurol sifatida talqin qilinadi. Muhammadiyor obrazi o‘zbek xalqining yangilanish, o‘zlikni anglash va mustaqil fikrlash yo‘lidagi timsolidir. Bugun ham bu asar har bir yosh uchun ibrat maktabidir. Chunki Cho‘lponning aytmoqchi bo‘lgan so‘zi bugun ham jaranglaydi:

“Jaholatni yengish uchun to‘p ham, qilich ham emas - o‘quv, o‘quv, o‘quv kerak!”

Demak, “Do‘xtur Muhammadiyor” - bu faqat hikoya emas, millat uyg‘onishining badiiy manifestidir. Cho‘lponning bu asari o‘tgan asrning o‘zida yozilgan bo‘lsa-da, Yangi O‘zbekiston uchun ham eng dolzarb ibratdir: ilm, mehnat, halollik va millatga xizmat – mana haqiqiy milliy taraqqiyotning yo‘li.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cho‘lpon A. Do‘xtur Muhammadiyor. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1991.
2. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
4. Abdug‘afurov A. Cho‘lpon va milliy uyg‘onish adabiyoti. - Toshkent: Fan, 2015.
5. Qosimova N. O‘zbek adabiyoti tarixi: XX asr boshlarida ma‘rifatparvarlik. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
6. Xudoyberdiyeva M. Cho‘lpon prozasi poetikasi. - Toshkent: Ilm, 2012.

